

yaz 2000

ÜNİVERSİTELERDE ÖĞRENİM ÜCRETİNİ KİM ÖDÜYOR? VE KİM ÖDEMELİ?

Dr. Hasan Arslan

Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

Bu çalışma devlet üniversitelerinin üniversiteye giriş eşitliği ile fırsat eşitliğini sağlamak amacıyla uygulanmakta olduğu düşük öğretim ücretinin ne derece etkili olup olmadığını irdelemektedir. Bu kapsam altında, devlet üniversiteleri mali acıdan incelenmeye başlandığı zaman, akla gelen ilk sorular “Yüksek eğitimin maliyetini kim taşımalıdır?” ve “Taşınan yükün ne kadarı öğrenciler tarafından ödenmelidir?” olmaktadır. Bu sorular devlet üniversitelerinin finanse edilmesinde temel soruları ve sorunları oluşturmaktadır (Hansen ve Weissbrod, 1969; Johnstone, 1983a? 1998; Hansen ve Gladieux, 1991; Meisinger, 1999; Hosler, 1998). Bu soruların cevapları ise, devletin yüksek öğretime bakış açısı ile devletin yükseköğretimde fırsat eşitliği nasıl sağlandığını yansıtmaktadır.

Günümüz toplumunda yüksek öğretim kurumları, topluma ve bireylere değişik ve sayısız yararlar sağlamaktadır ki bunlar, yüksek öğretim kurumlarının çok amaçlı olmalarına, işlevlerine ve farklı yönlendirilmelerine neden olmaktadır (Laesslie ve Brinkman, 1998; Altbäck ve Johnstone, 1995). Yüksek öğretim kurumlarının başlıca hisse sahipleri (partnerleri) birey ve toplum olarak düşünülebilir. Bu partnerler yüksek eğitimin çıktılarından dolayı ve dolaysız olarak sayısız yarar sağlamaktadırlar. Bireylerin yüksek öğretimden sağladığı başlıca yararlardan bazıları şunlardır: daha yüksek parasal gelir, yaptığı işten daha fazla doyum sağlama, tüketici olarak daha fazla etkililik, kazandığı geliri ve boş zamanının daha verimli bir şekilde kullanma, eğitimsel ilerlemeden zevk alma ve bununla ilgili etkinlikler, kültürel ve diğer deneyimlerden ömür boyu kazanç sağlama sayılabilir. Diğer kazançlar toplumsaldır ve bu kazançlardan, toplum ve bireyler dolaylı olarak kazanç sağlarlar. Bu kazançları şöyle sıralanabilir: Yeteneklerin doğru kanallara yönlendirilmesinden ve bilgi seviyesinin yükseltilmesinden dolayı daha hızlı bir ekonomik büyüme, beyin gücünün daha verimli bir şekilde kullanılması, iş gücünü oluşturan kitlenin değişik iş çevrelerinde hareketliliğinden dolayı kazanılan dinamik, demokratik toplumda yeterli bilgiden ve daha fazla katılımdan sağlanan politik etkililik, toplum ve toplumsal değerleri daha iyi anlama ve hoşgörülü olma yoluyla

gruplar ve bireyler arasında sağlanan toplumsal uzlaşma, kültürel gelişmenin ve mirasın daha iyi algılanmasının, korunmasının ve iletilmesinin sağlanması, bireylerin ve toplumun değişikliklere daha hızlı ve olumlu uyum sağlaması ve yüksek eğitimden dolayı bireylerin artan kazançlarından sağlanan daha fazla vergi bunlardan başlıcalarıdır (Hauptman, 1990; Kerr, 1994b; Lucas, 1996). Ama ilginçtir ki, sayısız oranda yarar sağladığı halde, maliyetin ne kadarının kimin tarafından ödenmesi gerektiği konusunda tartışmaların olmadığı hemen hemen hiç bir örgüt yoktur. Çünkü her ne kadar birey ve toplum sayısız kazançlar sağlasa da, bu kazancı hisse sahipleri arasında kesin bir çizgiyle ayrılması, neredeyse, imkansız gibidir. Oysa sağlanan kazançlar, daha erken seviyedeki eğitim derecelerinde kolaylıkla ayrılabilir (Fisher, 1990)

Yüksek eğitimin maliyetinin ve kazançlarının paylaşılmasındaki sorun, kazanılan kazanç veya üstlenilen maliyetin ne kadarının topluma, ne kadarının bireye atanması konusundaki belirsizliktir. Çünkü bu olgu, taraflar arasında karşılıklı olarak ayrılabilir kesin çizgilere sahip değildir (Carnegie Commission on Higher Education, 1973; Merisotis, 1993; Mortenson, 1994b). Eğer yüksek eğitimin bireye ve topluma sağladığı kazançlar ve maliyet başlıca partnerler arasında karşılıklı olarak kolayca paylaşılabilseydi, yüksek eğitimin kazançlarından sağlanan değerlerin bazılarını bireylere ve geri kalanları topluma mal etmek kolayca mümkün olurdu. Ama bu demek değildir ki, birey ve toplumun sağladığı kazançlar kesin bir çizgiyle ayrılmıyorsa, maliyetin tümüne yakını devlet tarafından tanınsın. Eğer bu politikayı uygulamaya kalkarsak, bu, devlete verilen vergiler, zeki, başarılı, üniversitelerde öğrenim yapma fırsatını yakalamış öğrencilere, sosyal ve ekonomik nedenlerle başarılı olmayanların veya yüksek öğretim kurumlarına girme fırsatını yakalamayanların sırtından daha da başarılı olmaları için, büyük oranda, karşılıksız ve adaletsizce olarak aktarmak demektir. Bu adaletsizliğin meydana gelmemesi için, yüksek öğrenim yapma fırsatını yakalayanların, kendi hesaplarına düşen maliyeti paylaşması gerekmektedir. (Fisher, 1990; Mumper, 1996). Buda üniversitelerin genel harcama kalemleri olan öğretim, araştırma ve servis masraflarından, yalnızca öğrenim masrafının öğrenciler tarafından ödenmesi ve üniversitelerin verdiği çeşitli hizmetlerden yararlananların da bu hizmetlerin ücretlerini ödemesi şeklinde olmalıdır (Ş u unutulmamalıdır ki, eğitim basamaklarından kazanılan kazançlar, birey ve toplum arasında ters orantılıdır. Eğitim seviyesi yükseldikçe, bireyin sağladığı kazançlarda yükselmektedir. Halbuki, ilk basamaklarda kazanılan kazançların çoğunu topluma mal etmek olasıdır (Astin, 1995).

hasan arslan

Devletimiz tarafından eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması amacıyla, 'Kredi ve Yurtlar Kurumu' tarafından diğer ülkelerdeki benzerleri gibi, öğrencilerin okul ve yaşam masraflarına katkıda bulunulması amacıyla öğrenci kredisi verilmektedir. Gereksinime dayalı olarak yapılan bu yardımın amacı, üniversiteye girme hakkını kazanmış olanlardan gelir durumları düşük olanlara, yüksek öğretime katılmada 'giriş eşitliği'ni sağlamaktır. Bu mali destek, üniversiteye girişteki mali engelleri ortadan kaldırmak, üniversite seçiminde ki sınırlamaları önlemek ve üniversiteye girmeyi planlayan gençlere ekonomik acıdan karamsarlığa itmemek için konulmuştur. Ama sorulması gereken soru, bu mali kaynağın amaçlarını yerine getirmekte ne derecede etkili ve işlevsel olduğudur. Çünkü, Amerika' da yapılan araştırmalar gösteriyor ki: bu tip öğrenci kredilerinin olumlu katkılarına rağmen, öğrencilerin üniversiteye girişlerinde karşılaştığı mali ve ona bağlı sorunları ortadan kaldıracak güçte değildir (Leslie, Brinkman, 1988). Ülkemiz için yapılması gereken çalışma, üniversiteye girmeye planlayanların kaçta kaçının öğrenci kredilerinin yetersizliği yüzünden üniversitelere giremediği ile ne oranda öğrencilerin üniversite seçimlerini etkilediğidir.

Öğrenci ücretlerinin maliyetinin hesaplanmasının belirsizliği ve devletin eğitim politikalarından dolayı, devlet üniversitelerinin öğrenim ücreti, aileler arasındaki gelir farklılıklarına bakmaksızın düz olarak konulmuş ve öğrencilere aldıkları kazançların çok altında bir maliyet ödemeleri için harç konulmuştur. Bu harçlar da devlet tarafından uzun vadede ödenmek üzere enflasyon oranları gözetilmeden kredilendirilerek, yüksek eğitimin maliyeti kazanç sağlayan bireylere neredeyse sıfıra indirildi. Kısaca bu devlet subvasyonu, ülkemizde o kadar yüksek bir seviyeye ulaşmıştır ki, devlet üniversiteleri, ücretsiz üniversite olarak görülmeye başlanmıştır. Ücretsiz veya çok düşük ücretle sağlanan yüksek öğretim neredeyse bir 'hak' olarak algılanmaktadır. Öte yandan uygulanan bu düz ve yüksek subvasyon oranları devlet tarafından en iyi yol olarak bilinmekte veya tercih edilmektedir. Çünkü devlet yönetiminde etkin olan politik kazanç sağlama düşüncesi, yüksek öğrenimin maliyetinin öğrencilere aktarılmasını engellemektedir. Bunun sonucunda, yüksek öğrenim olanağına kavuşmak amacıyla, araç durumundaki hazırlık kurslarına yüksek ücretler ödeyenler, gerçekte amaç olan ve bu amacı gerçekleştiren devlet üniversitelerinin maliyetlerini, ödemeleri gerektiği ölçüde paylaşmadan öğrenimlerine devam etmektedirler. Bu görünen uygulama, devlet üniversitelerinin mali bakımdan tek bir yere bağlı kalmalarına, verimsizleşmelerine, öğretim kalitesinin ve öğrenci başarısının düşmesine, öğrencilerin yönetime katılmalarının azalmasına ve üniversite yönetimlerinin aşırı bir şekilde bürokratikleşmesine neden olan en önemli etkenlerdir. Üniversiteler, yönetim ve hizmet

bakımından diğer devlet kurumlarından büyük farklılıklar gösterdikleri halde, toplum ve devlet tarafından adeta diğer kurumlar gibi görülmektedirler. Öte yandan devletin diğer alanlardaki harcamalarının artması ve acilen yeni devlet üniversiteleri ile, üniversite sayısının hızla artması, devletin bu üniversitelere yeterince destek sağlayamamasına neden olmaktadır. Üniversitelerin satın aldığı teknolojinin de fiyatının yükseltilmesiyle birlikte, üniversiteler mali bir krizin içine girmişlerdir. Bunun yanında, yeni açılan özel üniversiteler, kullandıkları modern tesisleri, yüksek teknolojileri ve sağladıkları olanaklarla devlet üniversitelerindeki öğretim üyelerine daha cazip görünmeye başladılar. Bu üniversiteler, sağladıkları daha iyi olanaklarla, ya başarılı öğretim üyelerinin kendilerine geçişlerini sağladılar, ya da öğretim üyelerinin bazılarının bağlı oldukları üniversitelere ofis olarak kullanmalarına neden oldular. Kısaca devlet üniversiteleri yalnızca kendi gelirlerini yükseltmeyip mali bakımdan zor duruma düşmekle kalmadılar, eğitimin yükselen teknolojik masrafları ile yeni açılan özel üniversitelerin sosyal ve psikolojik baskılarından kaynaklanan sorunlarla da karşılaştılar (The Condition of Education, 1997). Devlet üniversiteleri 21. yüzyılı yukarıda sıralanılan mali problemlerle karşılaşmaktadırlar. Bu problemler ve bu problemlerin etkileri, üniversitelere giriş eşitliğini ve fırsatını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu problemin yanında, belki de ilerideki yönetimler açısından daha önemli olanı, yüksek eğitim yöneticilerinin şimdiye kadar kendi kendilerine çareler üretmemeleri veya uygulayamamalarıdır. Üniversite yöneticilerinin görevi, kötüleşen mali koşullar sonucunda meydana gelen, gelirler ve giderler arasındaki dengesizliği kırmak ve üniversiteye girişte gelir grupları arasında adaleti sağlamak olmalıdır (The Committee for Economic Development, 1973).

Düşürülmüş öğretim ücreti politikaları, üniversitelere giriş eşitliğini sağlamada, dar gelirli ailelerin çocuklarına üniversiteye giriş fırsatı sağlamaktan oldukça uzaktır. Tersine, sağlanan öğrenci indirimi, asıl ihtiyacı olanların dışarıda kalmalarına neden olmakta ve dar gelirli öğrencilere üniversiteye giriş fırsatı eşitliğinin sağlanmasında etkili olmamaktadır. Devlet sınırlı kaynakları orta ve üst gelir gruplarına aktararak, zaten avantajlı gruplara daha fazla avantaj sağlamaktadır (Windham, 1976; Fisher, 1990). Sonuçta, devlet üniversitelerinde düz oranda konulan düşük öğrenim ücreti, tamamen modası geçmiş (obsolete), yüksek masraflı, etkisiz ve adaletsizdir. (Wersbrod, 1969; Hoenack, 1971; Windham, 1976; Weisler, 1984; Hansen, 1982). Bunu destekler şekilde, Hearn and Longenecker (1985), günümüzde uygulanan geniş tabanlı öğrenim ücreti politikalarının, giriş eşitliğini, bütün öğrencilere eşit oranda sağlamadığını savunmaktadırlar. Onların bulguları gösteriyor ki; devlet üniversitelerinde

hasan arslan

öğrenim ücretinin suni olarak düşük tutulması, öğretim ücreti indiriminin orta ve üst gelir gruplarına gitmelerine neden olmaktadır.

Yaptığımız araştırmalar sonucunda, 'University of Maryland' ve 'Illinois State University' de açıkca görüldü ki, devlet üniversitelerinde okuyan öğrencilerin yarısından fazlası, orta üst (middle-up) veya üst gelirli ailelerden gelmektedirler. State devletlerinin öğrencilere giriş eşitliği sağlamak amacıyla koyduğu, düşük ve düz öğretim ücreti, eşitliği sağlamaktan ziyade, dar gelirliilerin üniversitelere girişlerini engellemektedir. Devlet üniversitelerinin düşük öğretim ücreti, programların genişliği ve algılanan yüksek kalitesi, yüksek gelire sahip olan öğrencilerin, artan oranda, iyi tanınmış devlet üniversitelerine başvurmalarına neden olmaktadır. Böylece mali ve sosyal geçmişi (background) yüksek olan öğrenciler, rekabet edebilme yetisini geliştirmemiş düşük gelirli öğrencilerin disadvantaged and less competitive students) devlet üniversitelerine girişlerini sınırlamaktadırlar. Devlet yüksek eğitim kurumlarının, yüksek öğretime eşit şartlarla öğrenci girişini reddetmeye devam etmesi, düşük ve dar gelirli ailelerin daha az yetenekli çocuklarının, öğrenci kaydı büyük ölçüde sınırlı olan dört yıllık devlet üniversitelerine giremeyip meslek okullarını tercih etmelerine veya üniversiteye gitmeme kararı almalarına neden olmaktadır (Fisher 1990; Wallace 1993; Massy, 1996; Mumper, 1996) En çok tercih edilen alanlarda daha üst gelirli aile çocuklarının artması, üniversitelerde dar gelirli aile çocuklarının oranının azalması ve bu gruptakilerin meslek okullarıyla açık öğretim kurumlarına yığılması belki de bu gerçek yüzündendir. Burada özetlemeye çalışılan araştırmanın sonuçları, büyük bir olasılıkla ülkemizin devlet üniversiteleri içinde yüksek geçerliliğe sahip olabilmelerine rağmen, buna benzer çalışmalarında ülkemizde yapılması önemli bir gereksinim olarak görülmektedir. Bu ücret makul bir oranda (1/3 olarak) öğrencilerin gelir durumları düşünülerek yükseltilmelidir. Öğrenci ücretinin aile gelirine göre ayarlanması adaletsizlik değil, sosyal adaletin sağlanması olacaktır.

Devlet üniversiteleri bütün öğrencilere, bu öğrencilerin maddi ve bireysel zenginliklerine bakmaksızın, düşük öğretim ücreti sağlamaktır. Bu durumda devlet parasının büyük bir bölümü, öğrenim ücretinin düşürülmesi veya düşük tutulması için kullanılmaktadır. Bu politikaların sonucunda, ihtiyacı olmayan da düşük öğrenim ücreti sağlamaktadır (Ggladiex, 1989; Pherson & Shapiro, 1991; Mumper, 1990). Yüksek öğrenim kurumlarının ürettiği sayısız sosyal değerler yüzünden, öğretim ücretinin tümünün öğrenciler tarafından ödenmesi beklenemez. Tersine, devlet, toplumun daha fazla gereksediği, fakat az tercih edilen sosyal bilimler gibi bazı alanlara ağırlıklı

destek vererek, çok tercih edilen fen bilimleri gibi diğer alanlara da sağladığı desteğini planlı ve amacına uygun bir şekilde sürdürerek, öğretim maliyetine katılmaya devam etmelidir. Bunun yanısıra, öğrenciler veya onların aileleri de öğretim ücretini, ödeyebilecekleri ölçüde uygun olarak paylaşmalıdırlar. Yalnızca yüksek öğretim kurumlarına girmek için, orta öğretimin ilk yıllarından itibaren, üniversiteye girmelerine araç olan özel kurslara veya dersanelere yüksek oranda para akıtan öğrencilerin, ömür boyu sosyal ve maddi kazançlar sağlayacakları eğitimin verildiği yüksek öğretim kurumlarını da hisselerine düşen öğretim maliyetini ödemeleri gerekmektedir. Yaptığımız araştırmanın sonucunda, biz devlet üniversitelerine “gelire göre öğretim ücreti” (income-based tutition) modelinin koyulmasını savunuyoruz. Çünkü bu model, gelir grupları arasında üniversiteye girişte fırsat eşitliliğini yükseltecek, düşük gelirli ailelerin çocuklarının üniversitelere girişlerinde ki dengesizliği ortadan kaldıracak, devlet üniversitelerine hücum edilmesini azaltacak, üniversitelerin araştırma ve geliştirme için daha fazla mali kaynak sağlayacak, üniversitelerin devlete olan bağlılıklarını azaltacak, profesyonel yönetimin oluşmasını sağlayacak ve devlet üniversitesinin kaynaklarının israf edilmesini önleyecektir. Bu önerdiğimiz modeli bir başka makalede ayrıntılarıyla irdeleneceğiz. Çünkü önerilen bu model bir makalede birkaç paragrafla açıklanamayacak ölçüde geniş kapsamlı olduğundan, yazılacak bir başka makalenin içinde tartışması ve irdelenmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Astin, A. (1995). **What Matters in Colleges?** San Francisco: Jossey-Bass Publisher.
- Carnegie Commission on Higher Education. (1973). **Higer Education: Who Pays? Who Benefits? Who Should Pay?** New York: McGraw_Hill.
- Fisher, F.J.(1990). “State Financing of Higher Education”. **Change** (January/February), 42-56
- Gladieux, L.E. (1983). “The Issue of Equity in College Finances”. **Crises in Higher Education**, Edited by Joseph Froomkin. New York: The Academy of Political Science.
- Hansen, J.S. (1991). “The Shifting Roles of Parents and Students”. **Changing Dimensions of Student Aid**, Edited by Merisotis. New Directions for Higher Education, No.74. San Fransisco Jossey-Bass.
- Hansen, J.S. & Weisbrod, W.L. (1969). **Benefits, Costs, and Financing of Public Higher Education**. Chicago: Markham.

hasan arslan

- Hauptman, A. (1990). **The Tuition Dilemma**. Washington, D.C.: The Brookings Institution.
- Hearn, J.C. & Longanecker, D. (1985). "Enrollment Effects of Alternative Postsecondary Pricing Policies", **Journal of Higher Education**, Vol. 56,485: 5-8.
- Hossler, D., Lund, J.P. & Ramin_Gyurnek, J. (1994). **State Funding for Higher Education**. Unpublished Paper by the Study of Higher Education.
- Johnstone, D.B. (1983). **Sharing the Costs of Higher Education**. New York: College Entrance Examination Board.
- Kerr, C. (1994b). **Troubled Times for American Higher Education: The 1990s and Beyond**. Albany: State University of New York Press.
- Leslie, L.L. & Brinkman, P.(1998). **The Economic Value of Higher Education**. New York: American Council on Education and Macmillian.
- Lucas, J.C. (1996). **Crises in Aacademy**. New York: St. Martin's Press.
- Massy, W.F. (1996). **Resource Allocation in Higher Education**. Michigan: The University of Michigan Press.
- Meisinger, Richard. (1994). **College and University Budgeting**. Washington, D.C.: Nobuco.
- Merisotis, J. (1993). **Financing Postsecondary Education: Problems and Prospects for Traditional Student**. Unpublished paper for the National Commission on Responsibilities for Financing Postsecondary Education.
- Mortenson, T.G. (1994b). Refocusing the Pell Grant Program from Poverty to Higher Income Applicants. **Journal of Student Financial Aid**, Vol. 18, 3,pp.5-11
- Mumper, M. (1996). **Removing College Price**. Albany: State University of New York.
- The Condition of Education 1997. **Government Statistics on Education**. Washington, D.C.
- Trow, M. (1973). Carnegie Commission on Higher Education Commission.
- Wallace, T.(1993). "Public Higher Education Finance". **Change** (July/August), 56-63.
- Windham, D.M. (1976). "Social Benefits and the Subsidization of Higher Education: A Critique". **Higher Education**, Vol.5 (August), 237-252